

RECENSIONS

Peter A. Kraus. **A Union of Diversity: Language, Identity and Polity-Building in Europe.** Cambridge University Press, 2008. 248 pàg.

Eva Pons*

Aquest llibre constitueix una aportació sens dubte rellevant a la reflexió sobre la qüestió lingüística a la Unió Europea (UE). L'obra s'inscriu en la col·lecció *Themes in European Governance*, que inclou estudis teòrics i analítics sobre l'impacte de la Unió Europea i, en general, dels sistemes europeus de governança sobre les institucions, les polítiques i les identitats dels estats nació. Les implicacions de la diversitat cultural i lingüística en el procés de construcció d'una entitat política europea són examinades de forma àmplia i alhora penetrant, dins del present volum, en relació amb els fonaments i les manifestacions de la política lingüística de la Unió.

La trajectòria acadèmica de l'autor en l'àmbit de la ciència política i la sociologia política avala l'obra ressenyada. Una trajectòria que inclou l'Institut Juan March, la Universitat Humboldt de Berlín, la Universitat de Frankfurt, el Centre d'Estudis Europeus de la Universitat de Harvard o la New School de Nova York, i que es desplega en l'actualitat des de la càtedra sobre Relacions Ètniques de la Universitat d'Hèlsinki. Entre les seves publicacions anteriors, que inclouen principalment temes relacionats amb la democràcia, les polítiques d'ètnicitat, nacionalisme i identitat i els reptes de la integració europea, destacarem aquí, per la vinculació amb el nostre àmbit: *Nationalismus und Demokratie: Politik im spanischen Staat der Autonomen Gemeinschaften* (Nacionalisme i democràcia: Política en l'Estat espanyol de les comunitats autònoms, 1996) i *Eine kleine Geschichte Kataloniens* (Petita història de Catalunya, 2007, amb W. L. Bernecker i T. Eßer).

L'amplitud i profunditat de l'anàlisi que inclou *A Union of Diversity: Language, Identity and Polity-Building in Europe* la singularitzen enfront d'altres refle-

---

* Eva Pons, professora titular de dret constitucional de la Universitat de Barcelona.

xions fragmentàries o conjunturals sobre un dels principals dilemes europeus: la creació d'un marc d'integració que permeti transcendir les diferències culturals i lingüístiques, però sense que això impliqui ignorar-les o menystenir-les. En el tractament d'aquesta qüestió nuclear, l'actual estudi es mou entre la teoria política, la sociologia política i la política comparada. En destaca, en tot cas, la focalització en les qüestions *normatives* que suscita la dinàmica d'europeïtzació en les relacions entre integració democràtica, diversitat cultural i política lingüística. Una assumpció bàsica de l'obra, que cal compartir, és que «*cultural and political integration in modern societies is largely based upon language*» (p. xi), a partir de la qual, i sense obviar la *realpolitik* de l'arena europea, s'ofereixen al lector sòlids elements de reflexió i valoració sobre com la Unió Europea respon als reptes vinculats amb la identitat.

En els set capítols en què es divideix el llibre s'examinen una pluralitat de tòpics a l'entorn de les qüestions bàsiques esmentades. En el capítol introductori, la UE es presenta com un signe de l'aparició de patrons d'identificació postnacional, en el marc de noves formes d'associació política diferents de l'estat nació i necessitades, per tant, d'un nou tipus de legitimació. El lema adoptat per la UE —i que inspira el títol del llibre—: «units en la diversitat», palesa la inadequació dels models anteriors d'integració política. Partint del tractament de la qüestió de la diversitat per les teories de la democràcia, el llibre s'endinsa en una anàlisi més empírica sobre com el nou ordre institucional europeu fa front al repte de la diversitat cultural, amb la tria de la llengua com a marcador bàsic de les opcions i els reptes de la UE en aquest terreny.

El segon capítol, «*The European Union's democratic deficit and the search for a European demos*», inclou una reflexió general, i en certa mesura autònoma, sobre els fonaments de la unificació política d'Europa, indestruïbles de la qüestió democràtica. L'autor proposa transcendir el debat entre dues posicions: els westfalians (per als quals la democratització de la UE és una garantia de la democràcia dins dels estats) i els cosmopolites (que advoquen per l'evolució vers esquemes postnacionals), tot remarcant la distància de la dinàmica cultural de la integració europea respecte del model estatal dominant, que es jutja en termes generals allunyat de la "justícia cultural". Una anàlisi incisiva de les lògiques polítiques contradictòries subjacents a la construcció europea permet observar com «*the interplay of the competing political rationales underlying its institutional development reverberates in European's politics of identity*» (p. 35). I, alhora, es pot concloure que «*in the context of the UE, therefore, the fallacy of modern*

constitutionalism has lost all of its credibility» quan assenyala la diversitat cultural com a obstacle per a una integració més àmplia (p. 36).

En el tercer capítol tercer, «*The identity of a multilingual polity*», hi trobem una elaboració coherent i generalitzable a altres contextos de la noció d'*identitat cultural*, concebuda principalment com a resultat de la institucionalització política de pràctiques culturals. Els dilemes identitaris entre els quals es mouen les institucions europees, en un marc on conviuen diferents opcions d'identificació col·lectiva, s'examinen principalment en el marc de la tensió i confluència entre el nacionalisme "prim" (que exemplifica la "batalla dels estats" a Niça del 2000 i que es presenta de manera transversal en la visió de la llengua com a vincle social o polític) i la tendència a transcendir el model d'estat nació ("moment multinacional" de la UE).

El quart capítol, «*Language and politics: A challenge for Europe*», s'estructura a l'entorn de la llengua com a qüestió política. Presenten també un interès teòric general les reflexions sobre la doble dimensió, instrumental i expressiva, de la llengua en una política de reconeixement. A continuació, es destaquen les implicacions del multilingüisme social en la constitució d'una entitat política democràtica, a partir de les estratègies institucionals adoptades per alguns estats occidentals per gestionar el plurilingüisme i de la incidència del règim europeu dels drets humans. Aquí, potser, l'autor podria haver aprofundit més, pel coneixement que en té, en el cas bastant paradoxal del tractament del català dins la Unió Europea. Pel que fa a aquest darrer nivell de protecció, destaca l'agudeses de l'anàlisi de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries, concebuda com «*the expression of a minimal consensus on redefining former nation-state prerogatives in the field of institutional identity politics in Europa*» (p. 109), i font d'estàndards europeus en aquest àmbit.

En els capítols cinc i sis del llibre es concentra, respectivament, l'anàlisi del règim lingüístic de les institucions europees («*The language question in the institutional complex of the European Union*») i de la incidència del tema lingüístic en l'esfera pública europea («*Political communication in the transnational civil society*»). En el primer, després d'observar la lògica subjacent al multilingüisme institucional de la UE, distinta a la d'altres formes de cooperació interestatal, l'autor indaga en els problemes que caracteritzen la situació real de les llengües a la UE i s'aventura a proposar respostes —diverses de l'adopció de l'anglès com a *lingua franca*— per solucionar la distància existent entre les proclames de reconeixement del multilingüisme oficial i la realitat d'ús lingüístic institucional. Tot i que es presenten raons a favor, pot suscitar objeccions

ons la proposta d'adoptar tres llengües —precisament l'anglès, el francès i l'alemany— com a llengües de treball de la Unió. En el segon, s'hi inclou un examen crític de la política lingüística europea en el terreny de la comunicació externa que assenyala, per exemple, l'aposta insuficient de la Unió per l'ús de les tecnologies de la informació i la necessitat d'avançar en l'establiment d'unes bases de multilingüisme convergent que permetin impulsar una dinàmica de comunicació política democràtica en el marc europeu.

El darrer capítol («*Recognition, self-determination and integration in a union of diversity*») tracta de reconduir els resultats previs de l'estudi a algunes nocions clau de la política constitucional europea: d'una banda, el principi de subsidiarietat, com a possible suport normatiu per a les polítiques institucionals de reconeixement a la UE. I, de l'altra, el concepte d'*autodeterminació democràtica*, que és reinterpretat en el context de la construcció d'una entitat política europea. L'estudi conclou, de manera oberta, amb l'apel·lació a la política com un mitjà apropiat per definir què significa ser ciutadà en una «*union of diversity*».

En definitiva, l'obra ressenyada de Peter Kraus ofereix una quantitat i riquesa tal d'elements d'anàlisi i reflexió sobre què implica una política lingüística en un context democràtic que cal recomanar-ne la lectura a totes les persones interessades en les qüestions bàsiques que planteja la gestió de la diversitat lingüística, més enllà fins i tot del tema de les llengües a la Unió Europea.

Hildo Honório do Couto. **Ecolingüística: Estudo das relações entre língua e meio ambiente.** Brasília: Thesaurus, 2007.

Pere Comellas*

Ecolingüística és un llibre ambiciós i extens. Intenta replantejar la globalitat dels estudis lingüístics des d'una perspectiva ecològica. Per a l'autor, l'ecolingüística no és ni una nova branca de la lingüística ni un substitut o una ampliació de la sociolingüística, sinó un «principi orientador». La definició que en fa, i que es reitera sovint al llarg del llibre quan repassa els diferents àmbits d'estudi de la disciplina, és molt senzilla i àmplia: es «l'estudi de les relacions

---

* Pere Comellas, professor de la secció de filologies gallega i portuguesa de la Universitat de Barcelona.